

JEANETTE EDFELT

Om släktföremåls betydelse för individen och hemmet – Föremålen och deras värdegrunder

Jag tycker om de föremål som vi fått just därför att det är någon som har använt dem. Jag tycker på det sättet kanske mera om bruksföremål. [...] Många av de här är ändå gjorda av dem som använt dem. Som är gjorda på gården, dom är gjorda av släkten. Man har satt sitt bomärke på dem. Så det är som på något sätt liksom kontakt till de äldre generationerna... [--] Ja, du kan egentligen titta på bomärket eller beteckningen och vet vem som gjort den (L2006).

Citatet ovan visar att släktföremål vittnar om ett ursprung och historia vilka ger föremålet dess speciella värde. Släktföremålen fungerar som ett kontaktmedium till tidigare generationer inom släkten. Temat för min magisteravhandling var släktföremål i hemmet, det vill säga föremål associerade med släkten¹. Frågeställningen gällde: *hur ting kan representera släkten och hur vardagliga, ceremoniella, rituella och memorabla ting skiljer sig i placering, uppmärksamhet och användning i hemmet*. Materialet för avhandlingen bestod av kvalitativa intervjuer och deltagande observationer gjorda i Jakobstad våren 2014 samt en fältdagbok med teckningar. Om informanterna kan nämnas att de har sitt ursprung och historiska rötter i bonde- och arbetarbefolkningen i Österbotten².

Syftet var att utreda vad ett släktföremål kan vara och vilken dess betydelse för individen, hemmet och släktbilden var. Dagens hem ska vara bekväma och funktionella (Baudrillard 2005:15-23) men samtidigt berätta något om dem som bor där och deras personlighet. En typ av föremål i hemmen som är mycket per-

sonliga och individuella är släktföremål. Ofta urskiljs släktföremål i inredningen och därför har jag intresserat mig för dem. Forskningen och analysen begränsas till att inbegripa de släktföremål som förvarades i hemmet, således studerades hemmet med tyngdpunkt på specifika föremål. Relevanta teoribildningar inom föremåls-, hem-, och släktforskning används för att belysa släktföremålsproblematiken. Den här artikeln presenterar de mest centrala resultaten från min avhandling. Jag har valt att mer ingående redogöra för följande frågor: Vad är ett släktföremål? Hur urskiljs de i hemmen? Varför (varför inte) har de en plats i hemmet? Och på vilka grunder tilldelas släktföremålen ett värde? Jag kommer att belysa släktföremålsproblematiken med exempel och citat från informanternas svar.

Släktföremål är starkt sammankopplade med minnen och den främsta orsaken till varför informanterna bevarade släktföremål i sina hem var för att de påminde om släkten eller om något tryggt. Antropologen Jean-Sébastien Marcoux (2001:69–85) har i sin forskning konstaterat att sakerna som personer värderar varierar från person till person men orsakerna till varför ett föremål värdesätts tenderar att vara desamma. Detta gäller även släktföremål, föremålen kan variera men orsakerna till varför de anses värdefulla påminner om varandra. Social- och kulturanthropologen Arjun Appadurai (1986:11–12) har konstaterat att beroende på kontext och situation har alla föremål olika värden. Det gäller även släktföremål. Eftersom rangordningen av släktföremål

Gungstol som exempel på släktföremål. Foto Jeanette Edfelt

är bestämd av individen finns det alltid en risk att ett släktföremåls värde hinner ändra under ett människoliv.

Släktföremål kan fungera både som symboler för släkten och/eller som förkroppsligade av släkten. När man analyserar släktföremålen som sammanbindande element inom släkten kommer begreppen sätt att vara (eng. ways of being) och sätt att tillhöra (eng. ways of belonging) väl till pass. Begreppsparen har bland annat används av Peggy Levitt och Nina Glick Schiller (2004) och av Maja Povrzanovic Fyrkman (2010) vars forskningsområde är transnationell migration. Forskarna har tagit fasta på de många lager av transnationella sociala fält som en person kan ha när han/hon migrerat. Teoribildningen har sitt ursprung ur Pierre Bourdieu teori om sociala fält och det maktspel som hela tiden utspelas inom olika sociala fält. I frågan om släktföremål kan släkten liknas med det land som emigranterna lämnar men fortfarande håller kontakt med exempelvis via släktföremål som förvaras i hemmet och visas upp i inredningen. Denna kommunikation är

inte en tydlig kommunikation men föremålen finns likväl där som påminnelser om släkten och ursprunget. Analysbegreppen sätt att vara och sätt att tillhöra öppnar upp för en analysmetod, som enligt Levitt och Glick Schiller (2004:11) innebär att skilja på de ganska omedvetna och "självkla" gemenskaper en person binder sig i (sätt att vara) och de väldigt konkreta märkningarna och identitetsmarkörerna som en person kan uttrycka (sätt att tillhöra). Släktföremål kan analyseras med tillämpning av bägge infallsvinklar men om man fokuserar på släktföremålen som sätt att vara framstår släktföremålen inte endast som symboler utan tydligare som ett förkroppsligande av släkten (Edfelt 2014:23–25, 75–76). Föremålen representerar och vittnar om en släkttillhörighet i hemmet. Sätten att tillhöra uttrycks i hemmen där expressionen är viktig och där släktföremålen av besökare uppfattas som symboler för släkten. Sättet att vara förstås som det värde föremålet får genom tillskrivningen släktföremål och sätt att tillhöra syftar i högre grad till hur föremålen uppfattas av en besökare eller en utomstående betraktare.

Enligt antropologen Ella Petridou (2001:88) är ett föremåls definitioner och betydelser tilldelade av människan och, ifall man ser föremålet som ett sätt att vara, är det som är förkroppsligat i föremålen i huvudsak mänsklig aktivitet och performans. Släktföremålen i hemmet är en manifestation av släkten, ett slags materialiserande av minnen och personer. Men många hem kräver en kompromiss eftersom det sällan bara är en släkt som ska representeras utan flera. Detta kan leda till osämja inom familjen. En viktig fråga är vems släktbild ska uttryckas i inredningen? Man kan hävda att släktföremålen bär på en gnista av liv och släktföremålen fungerar som vittne om släkttillhörighet men också som släktmarkering.

Släktföremålens dimensioner

Släktföremålen som informanterna beskrev kan delas in i åtminstone fem typer av föremål. Denna klassificering är inte absolut och ett släktföremål passar ofta in på flera av de nedan listade avgränsningarna. Ett släktföre-

måls värde ligger i dess mångfald av dimensioner. Släktföremålen får sitt speciella och ibland komplexa värde för att de värdesätts av många orsaker och tilltalar personen på flera plan. De ofta förekommande släktföremålen var (1) *bruksföremål och/eller självtillverkade*, (2) *ceremoniella föremål*, (3) *föremål som påminner om ens egen eller en släktings barndom*, (4) *stora möbler och/eller* (5) *skrymmande och svårhanterliga föremål*. Orsaken till varför självtillverkade bruksföremål omtalas som släktföremål har att göra med informanternas ursprung (bönder och arbetare har traditionellt sett varit flitiga hantverkare). Informanterna ansåg att föremål som gått i arv och därtill tillverkats av en släkting hade ett större värde än andra föremål (även släktföremål) vars uppkomst eller tillverkare inte var kända. Alla informanter kunde ge exempel på ceremoniella släktföremål, alltså föremål som hade med en högtid att göra och som brukades av slakten. Ett vanligt dylikt föremål var dopklänning (L2006, L2007, L2008, L2009).

Många av släktföremålen fick ett mervärde för att de förknippades med barndomen, antingen informantens egen eller någon släkting. Därtill återkom otaliga exempel på stora möbler, till exempel byråer, skänkar, hyllor och bord som klassades som släktföremål. De sparades för att de ansågs ha ett betydande värde trots att en del av dem var odugliga eller otympliga. Dessa förvarades ofta på vinden eller i källare. Möbler ansågs svårhanterliga men kunde inte avyttras därför att de var sammankopplade med en eller flera berättelser. Föremålen sparades för att hedra tidigare förvaltare och bevara föremålets historia. Dessutom sparades objektet för möjligheten att det skulle kunna användas på nytt i framtiden. Det historiska värdet kunde även vara så pass mäktigt att föremålet sparades trots att förvaltaren avskydde föremålet. En av informanterna uttryckte dilemmat på följande sätt: *På villan så har vi en spinnrock som den där [namn på avlägsen släkting] har gjort. Det är ju som jätte långt tillbaka det då. Och jag menar ja, usch, jag avskyr spinnrockar. Vad ska man göra med den.* (L2009) I detta fall utgjorde spinnrockens historia värdegrunden. Spinnrocken hade gått

i arv i många generationer och det kändes fel att göra sig av med den. Men likväl ville inte informanten ha den. I liknande fall kände informanterna sig mer som förvaltare än ägare till släktföremålen. (Edfelt 2014:62–64)

Föremål med berättelser

Värderingen av släktföremål är mycket individuell och känslolastig men värdesättningsgrunden för föremålen hittas i berättelserna kring och om släktföremål. Kunskap om vem som använt föremålet höjde släktföremålets värde. Bruket och berättelserna går ofta ihop så att skildringarna berättar om föremålets tidigare användning och användare. Släktföremål värderades högre ifall föremålen uppfattades som användbara även i nutid. Ifall föremålet var obrukbart eller dess historia gått förlorat, hanterades föremålet (trots att föremålet kanske någon gång tillhört en släkting) som vilket annat föremål som helst. När de gäller föremål som är köpta poängterades istället andra värdegrunder, till exempel estetiska värden. Däremot avyttras föremål som förlorat sin historia, kontext och användbarhet. Marcoux (2001:69–85) hävdar att alla föremål i hemmet är förknippade med minnen. Han påstår också att den värdering som sker i sammanband med utsortering av föremål gör föremålen viktiga.

Inget föremål har på så sätt ett givet värde utan blir viktigt i och med att de jämförs med andra föremål. Följande citat kan fungera som exempel på Marcoux tes. *Jag har en hel del saker jag köpt på loppis också men det är inte samma sak. Man är ändå mer rädd om de saker som du vet varifrån de kommer. Du vet vem som har gjort dem.* (L2006) Värdet på ett släktföremål kunde till och med nedvärderas bara för att poängtera att föremålet främst värdesattes av personliga skäl, inte ekonomiska eller estetiska. Ett sätt att uttrycka detta var genom att säga: *Det är ju ingen Rembrandt precis* (L2005). Informanterna anade en risk med att i misslag göra sig av med sådant som möjligen hade potential att bli ett släktföremål i framtiden, men som ännu inte värdesattes på sådant sätt av dem själva. Alla informanter var stolta över sina släktföremål. Förvalterskapet uppfatta-

des som ärofyllt men samtidigt som en skyldighet till kommande generationer. (Edfelt 2014:7,16,19,65–67)

Ett släktföremåls värde blir mest aktuellt i det skedet när det kräver ett värde, till exempel vid avyttring, arv eller olyckor. Värdet yppas sällan i vardagen. Ett exempel är en glasskål som en av informanterna fått efter sin mormor. Glasskålen hade, när informanten fått den, ett speciellt värde men fick ett ännu högre värde när det i misstag gick sönder. *Och jag i min dumhet, i min ungdoms dumhet, så var jag och hällde het kräm i den. Och så sprack den och det harmade mig, alltså det harmade mig så otroligt att jag kunde vara så korkad så att jag gjorde det. Och det där... Jag gick sedan i många år och sökte ett likadan fat.* (L2008)

En precis likadan glasskål hittades senare på en loppmarknad, men det var flera år efter olyckan och innan informanten hittat den nya skålen hade hon haft sparat glasskärvorna en längre tid innan hon kunnat slänga bort dem, så pass värdefullt var glassplittret. Anskaffningen av släktföremål är inte oproblematis, varken när de gäller att köpa ett nytt eller att be om ett specifikt föremål. I exemplet ovan kände informanten sig tvungen att köpa en ny skål när hon hittade en precis likadan, för att minnet av mormodern och den äkta skålen var så starkt. Glasskålen representerade något större och mer än sina fysiska former.

Släktföremål som symbol för eller förkroppsligande av släkten

Tillämpningen av *sätt att vara* och *sätt att tillhöra* kan också ge lite olika resultat. En av informanterna berättade om en klocka som hon hade bett om av sina föräldrar men senare varit tvungen att tacka nej till för att hennes make ärvde en liknande av sin pappa (L2008). Situationen blev obekvämt eftersom hon själv bett om klockan och skulle ha fått den, men sedan måste sätta stopp för det eftersom de inte hade plats med hur många klockor som helst och maken redan fått sin. En analys av exemplet med tillämpningen av *sätt att tillhöra* - perspektivet ger resultatet att klockan symboliserade hennes släkt men också var en symbol för

något hon vågat be om och ansetts värdig att arva. Däremot om man ser på exemplet genom ett *sätt att vara* - perspektivet blir resultatet att ett förkroppsligande av släkten i hemmet skiftade till makens favör eftersom den klocka som hängdes upp på väggen markerade hans släkt och släktbild. Om man ser på släktföremål som *sätt att tillhöra* fungerar de för individen som bevis på tillhörighet och som identitetsmärkor. Föremålen visar på kontinuitet och samband inom släkten och detta gör att man som självständig individ kan känna sig som en del av en större helhet, släkten. Föremål runtomkring påminner om att det finns ett sammanhang man är en del av. (Levitt & Glick Schiller 2004:8-13; Edfelt 2014:68)

En av de största orsakerna till att släktföremål anses vara värdefulla är därför att de *rest* genom tiden och genom generationer. De har ett ursprung i släkten vilket gör att föremålen lätt förknippas med den. Sociologen och filosofen Jean Baudrillard (2005:88) hävdar att föremål får ett stort värde i och med att de överlever människans död. Totem är synnerligen förknippade med en tidigare förvaltare och kan tolkas som ett förkroppsligande av släkten eller en släkting. Teorin om totem går att anpassa på släktföremål. Informanterna gav exempel på föremål som på ett intimt sätt förknippades med den döda släktingen, till exempel en gungstol som ännu ses som mormoderns trots att hon är avliden och stolen gått i arv till barnbarnet (L2007). Men ett totem behöver inte vara autentiskt med föremålet som tillhört släktingen för att uppnå status som totem. Typiskt för släktföremål som totem är att besittaren ser sig själv hellre som förvaltare än regelrätt ägare till föremålet. (Edfelt 2014:20,44–45)

Föremål i hemmet

Flera av informanterna hade tankar om hur besökare och/eller andra familjemedlemmar skulle tolka släktföremålen och deras placering. Historie- och socialantropologen Alison J. Clarke (2001:41) har myntat begreppet *den fruktade imaginära inspektionen* som syftar till att människor i allmänhet inreder och de-

Informanterna gav exempel på stora, skrymmande och hembyggda släktföremål. På bilden en byrå. Foto Jeanette Edfelt

korerar hemmet med tanken på att besökare ska trivas och gilla atmosfären och stämningen i rummet. I verkligheten har det dock visat sig, som Clarkes undersökning även tyder på, att hemmet mer sällan visas upp för en främling eller en besökare. Egentligen är det inte en okänd besökares kritik som skrämmer utan snarare självkritiken. Alltså hur inredaren själv tycker att han/hon har lyckats med inredningen. Ifall inredaren inte trivs med möbleringen skapar det vantrivsel och han/hon blir tvungen att göra om rummet. Samtidigt som personer själva väljer föremålen som de ställer upp i sina hem är de beredda på inte bara, besökares kritiska ögon utan även de andra familjemedlemmarnas blick.

Alla informanter bodde tillsammans med någon partner och flera av dem kommenterade olika kompromisslösningar, i ett fall valde informanten att bevara släktföremålen i källaren (L2005) och i ett annat fall höll informanten tillbaka både i frågan om anskaffningen och i uppvisningen av släktföremålen i inredning-

en, med hänsyn till partnern. *Min man så han tycker ju att det ser... att det kanske inte ser så trevligt ut alla gånger med den här mixen som vi har här i vårt hem men jag tycker som att det ger personlighet och karaktär när man kan blanda olika stilar och möbler. Sen får man väl lite se efter så där med färger att man inte, att man håller det till en viss färgskala så långt det går och så där. Men nå, jag tycker nog man kan blanda.* (L2009) Eftersom släktföremåls värde är bundet till individen kan även värdesättningen av släktföremål variera inom familjen och släkten. En av informanterna berättade att hennes svärfar varit lite osäker på varför hon bett om att få gamla smutsiga fähuspallar men när hon visade att hon tog hand om dem, putsade upp dem och gav dem ny lackering, blev hon anförtrord med flera och de kunde användas inomhus som en del av inredningen (L2006).

Enligt Baudrillard (2005:21–26) är människan en skapare av atmosfär och inte endast ägare eller användare av rum. Människan styr således föremålen så att de ska passa den egna personligheten. Ett sätt som vi kan styra föremålen är som informanten gjorde med fähuspallarna, hon ändrade på bruket för att passa henne och hennes livsstil. Det är människan som förutom värdet också bestämmer användningen av föremålet. Men samtidigt som människan väljer vilka föremål som ska fylla hemmet påverkar även föremålen människan (Miller 2001:16). Sådana föremål som provocerar fram negativa eller stötande känslor och stämningar hos betraktaren är därför undanstoppade. Ett släktföremål påminner och reflekterar mer än sina yttre egenskaper och former. När släktföremålen står framme i hemmen symboliserar och förkroppsligar de släkten samtidigt. De är länkar mellan generationer och mellan släktled. Alla informanter hade något släktföremål som stod framme därför att föremålen uppfattades som rötter, som något som kopplade dem samman med både levande och bortgångna släktingar. (Edfelt 2014, 39–41)

Ett exempel på detta är en sockerskål och en gräddkanna hemma hos en av informanterna.

Släktföremål hjälper ihågkommande av släktingar. På bilden sockerskål och gräddsnäcka på synlig plats i inredningen. Foto Jeanette Edfelt

Föremålen var ställda tryggt uppe på en byrå men samtidigt fyllt synliga. Informanten berättade att de var väldigt värdefulla därför att hon kom ihåg hennes farföräldrars hem väldigt bra när hon betraktade föremålen. Så här berättade hon: *Men jag kommer ihåg att de här [sockerskålen och gräddkannan] alltid var på bordet när vi skulle dricka kaffe. [...] Jag kan riktigt se det där rummet där. Vi bodde ju som i en sån där "lillstuga" som vi kallade det till, så det var när man kom in där så var det en sån där soffa [...] För att jag skulle slippa upp i den där soffan så måste jag riktigt kliva för det var såna där jätte stora täcken eller dynor i den [...] Och ofta så satt jag där upp på dedär täckena. Och sen när man kom... lite längre in i rummet så var det en sån där radio och så var det en gungstol och ovanför den där gungstolen så hängde en sån där klocka [...] Och så var det ett sånt där mat... bord med köksattiraljer. Så det var ju egentligen som bara*

ett rum. Och så var det en liten kammare. Och där... Jag kan liksom se när jag... de där kommer jag ihåg när jag ser på de här föremålen. Och så ser jag nog också som... Jag ser faffa som sitter där i gungstolen och fammo där hon går runt omkring. (L2008) Föremålen förkroppsligar och aktualiserar minnet av farmor och farfar. Samtidigt upprätthåller och reproducerar föremålen minnet av farföräldrarnas hem. Minnet och föremålen normaliserar bilden av farmor och farfar. Minnet och berättelserna är på ett komplex sätt kopplade till föremålen trots att föremålet sällan uppmärksammas. Föremålen finns likväl varje dag där som påminnelser om slakten och ursprunget.

Minnesaltaren

Sociologen Alan Radley (1990:50–51) hävdar att alla föremål är föremål av sin tid och

plats. Detta kunde även påstås om släktföremål. Även om släktföremål berättar om sitt ursprung, helt tydligt via märkningar och ingraveringar eller genom historier som följt föremålen, förändras släktföremålen för varje generation. Varje ny förvaltare/ägare till släktföremålen sätter sin egen prägel på föremålet, antingen genom att ändra på dess funktion, på bruket, på formen eller på färgsättningen. Detta är en del av den makt som varje förvaltare har. Man har rätt att nyttja föremålet så länge som det också hålls i sådant skick att de kan ges vidare (ifall att föremålet verkligen värdesätts så pass mycket att det går vidare till nästa generation). I flera fall är det frågan om bruksföremål som man slutat använda på grund av rädsla att föremålet ska gå sönder. I de fallen fungerar föremålen som prydnader och ofta satta på hedersplatser i hemmet.

De släktföremål som inte används till det som de en gång blivit tillverkade för och som inte fått ett nytt bruk blir i de flesta fall prydnader i hemmet. Eftersom släktföremålen har ett speciellt värde blir de upphöjda och ärade i inredningen. Man har också en tendens att samlar släktföremål på en plats. Denna plats sammanfaller många gånger med platsen för andra, för individen, viktiga och personliga föremål. Denna plats kallas av Anat Hecht (2001:140–144) för *reminiscences corner* eller minnesaltaren/hörn för ihågkommande. Minnesaltaren fastnar i både förvaltarens och besökarens blickfång på grund av deras väl synliga plats, föremålets färg och form eller på grund av de minnen som föremålen väcker hos betraktaren. Föremålen som förvaras på dylika platser behöver inte vara gamla föremål utan kan också vara nyanskaffade. Alla informanter hade större eller mindre minnesaltaren i sina hem där släktföremålen förvarades. En av informanterna hade ett helt vitrinskåp med minnessaker (L2009). Där samlade hon sådana föremål som inte brukades men som hade ett speciellt värde. Vitrinskåpet var en bra lösning eftersom föremålen fick vara i fred men samtidigt var helt synliga. De var samlade på ett ställe vilket förenklade uppsökandet av dem. Andra typiska minnesaltaren var byråer eller hyllor. Ett annat alternativ var att rama in

några av släktföremålen så att de bättre kunde urskiljas i inredningen (L2005). Orsaken till varför minnesaltaren uppstår grundar sig enligt Hecht i att man som människa vill ha sina ägodelar runt sig för att känna sig hemma. När dessa symboler och påminnelser syns och uppträder i hemmet, uppfattas även rummet som ett hem. Minnesaltaren uppmärksammas inte hela tiden och kan till och med förbises till vardags. (Edfelt 2014, 12–13,49)

Släktföremålets framtid och avyttrande

Inte alla släktföremål hamnade på en upphöjd plats utan gömdes snarare undan i lådor och skåp. Detta görs dels för att de anses opassande i inredningen och dels för att de blivit utsatta för en kompromisslösning eller blivit nedvärderade i förhållande till något annat (släkt-)föremål. En del släktföremål gömdes undan därför att de inte hade något syfte i inredningen, till exempel vigselringar (L2007), eller för att de anses skrymmande, till exempel en spinnrock (L2009) eller för att de inte tålde att vara framme i ljuset, till exempel ömtåliga textilier som dopklänningar.

Informanterna ansåg att det kändes obekvämt att be om ett släktföremål, trots att de själva uttryckte en önskan om att deras barn skulle be om att få föremål. De ville kunna försäkra sig om att arvtagaren insett föremålets värde. Men här fanns alltså en dubbeltydlighet, informanterna hade själv svårt att be om släktföremål och de uppfattade sig själva som krävande ifall de rakt ut bad om ett föremål av sina egna föräldrar/släktingar. Likväl hoppades de att barnen skulle uttrycka vilka föremål de ville ha. Det är individualiteten och personligheten som spelar roll. Det finns en viss grad av skillnad ifall ett föremål sparas bara på grund av att någon annan värdesatt föremålet i fråga. Man förväntar istället att nästa förvaltare ska inse föremålets värde och gärna ”känna för” släktföremålet och se förvaltarens ansvar som ett privilegium. När det gällde överlåtelse eller arv av släktföremål ansåg informanterna att eftertanke var viktigast. Innan man ger ifrån sig ett släktföremål ska man fundera på åt vem man vill ge föremålet, vem som kan ha mest

nytta av det och vem som uppskattar föremålet mest. Ålders- och könsskillnader förbises framom personlighet. Även släktföremålets ekonomiska värde spelade en roll, speciellt i frågan om avyttring, trots att man inte vill skylta eller skryta om det. (Edfelt 2014, 55–56)

Angående en aspekt av sparandet av släktföremål var informanterna tämligen enliga, nämligen att sådant som inte betyder något för personen ska man göra sig av med. Några ansåg att det krävdes en viss måtta med de föremål som sparades och att det var otänkbart att spara på allt som föräldrarna sparat (L2005, L2008, L2009). Bland informanternas svar fanns ett fåtal exempel på släktföremål som förvaltades för att man kände sig tvungen till det, inte för att man valt dem (L2007, L2009). Men inställningen till dessa föremål var tudelad. Sådana föremål som förknippades med negativa känslor eller som inte alls, på något plan överhuvudtaget, tilltalade individen, skulle avyttras. Enligt Appadurai (1986:13–16) kan handel med ett visst föremål anses som lämplig i ett viss sammanhang och opassande i ett annat. Detta kan även gälla för släktföremål. Ett föremål som för en generation är ett vardagligt och inte alls så speciellt föremål kan med tiden och de minnen och historier som florerar kring föremålet bli ovärderligt för en annan generation. Men det finns också en risk att det går tvärtemot, att ett släktföremål förlorar sitt värde för att historierna minskar eller glöms bort. Informanterna var ense om att inga släktföremål får bli en börda. Det ska vara ett nöje att inneha och förvalta föremålen. Allt annat kan man göra sig av med (L2009). Som nämnt räcker det inte med att föremålet är ett släktföremål. Föremålets form och uttryck måste tilltala individen, för att de skall få en plats i hemmet. På så sätt skapar man samtidigt också en bild av släkten och en släktkänsla i hemmet. Denna känsla eller bild är dock utstuderad och utvald av individen.

Nya släktföremål skapas hela tiden. Ett exempel på detta är ett tårtfat som har en stark förankring i minnet av barndomen hos en informant. Fortfarande finns ett stort mått av kontinuitet i bruket. *Nå det är till exempel det*

Släktföremål kan vara praktiska. Vägur i vardagsrummet. foto Jeanette Edfelt

här glastårtfatet, från Apilla som mamma och pappa fick när de gifte sig 1980. Och det där tårtfatet har, mig veterligen, inte funnits något annat på än en gräddtårta. [...] Ända sen barndomen så den kom fram då bara på födelsedagar. [...] Nu har jag då fått ta det eftersom mamma råkade få två likadana och jag fortsätter traditionen så vi serverar egentligen inget annat på tårtfatet än gräddtårta när vi har födelsedagar. (L2006) Informanten uttryckte en önskan om att tårtfatet ska gå vidare till hennes barn och dess bruk ska förbli respekterat. På detta sätt blir ett släktföremål till. Det är kontinuiteten

och oföränderligheten i bruket som ger föremålet en del av dess värde. Föremålet präglas även av sin historia, en berättelse som berättigar både bruket och innehavandet av fatet. Det behöver således inte vara föremålet i sig självt som är viktigt, istället är det kontexten och aspekterna som är kopplade till släktföremålet som ger det dess värde. När det gäller släktföremål som arv är det inte bara själva föremålet man önskar föra vidare till nästa generation utan även kontexten. Det kan vara en tradition, ett minne, ett sätt eller rent av en känsla eller stämning. (Edfelt 2014: 43–44)

Avslutande kommentarer

Släktföremålen knyter samman individen med familjen och med släkten. I en familj möts många släkter och föremålen blir länkar mellan generationer. Eftersom släktföremål är strakt förknippade med känslor är de också individuella. Trots att jag i min analys fokuserat på föremål i hemmen vill jag lyfta fram ett exempel som handlar om ett helt hus. Exemplet visar på att det kan vara en sorts släktkänsla och känsla av tillhörighet som man vill åstadkomma med släktföremål. Informanten berättade att hon alltid tog med sina barn ut till landet där hennes mormors gamla hus fanns och övernattade en natt varje sommar med barnen där för att hon ville föra vidare den känsla hon hade för huset till barnen (L2008). Huset uppfattades som ett tryggt ställe som både symboliserade och förkroppsligade släkten och ursprunget. Platsen tillhörde henne. Hon ville föra vidare sin känsla till barnen men måste då konstatera att detta var svårt eftersom huset för dem mest bara var ett hus utan de känslomässiga betingelserna.

I informanternas svar uttrycks en tydlig individualism inte minst när det gällde värderingen, användningen, sparandet och avyttringen av släktföremålen. Det finns dock en skillnad i att ”individualisera sig”, vilket innebär att medvetet välja bort/till sådant som hämmar/stärker den individuella självständigheten och att ”bli individualiserad” vilket pekar på att man förlorar gemenskaper på grund av faktorer som styrs av andra och annat (Knoll &

Witt 2011:22). När det gäller dekoreringen av hemmet med släktföremål är det främst den första tendensen som styr mest, men när det gäller arv finns det risk att bli individualiserad. Alla informanter upplevde släkten som splittrad och detta påverkade i hög grad deras släktbild. Två stycken klagade på att tröskeln att ta kontakt med släktingar är hög, eller i alla fall uppfattades den högre än den varit för deras far- och morföräldrar (L2005, L2008). Hur det egentligen var för de tidigare generationerna är kunskapen knapp om, men åsikten spelar en roll i forrådet av släktbilden. Informanterna ansåg att släkten saknade ett givet forum för kontakt dels därför att släktträffar sällan ordnades, dels på grund av avsaknaden av en plats där man kunde träffas. En annan orsak till den bristfälliga sammanhållningen kunde vara att man bodde långt ifrån varandra vilket gjorde umgänge och träffar svårare att ordna (L2006). Alla informanter upplevde något slags utanförskap när det gällde släkten utöver kärnfamiljen. Informanternas släktbild sträckte sig i huvudsak till två, högst tre generationer bakåt. Om dessa kunde de nämna det väsentligaste om personerna, så som namn, hem, yrke och någon anekdot eller berättelse som karaktäriserade släktingen. Trots att släkten uppfattades som splittrad vittnade släktföremålen om kontinuitet och kommunikation inom släkten och de fungerande som en stärkande länk inom släkten. Med hjälp av föremålen skapades en släktkänsla i hemmet som berättade om släktens och personens ursprung. (Edfelt 2014:72–75)

I denna text har jag visat att släktföremålens betydelse påverkas av personliga minnen och berättelser. Personliga värdesättningsgrunder och uppfattningar utgör orsaken till varför släktföremål förvaras i hem. De föremål som informanterna lyfte fram som släktföremål kan indelas i några huvudsakliga kategorier, nämligen bruksföremål, självtillverkade föremål, ceremoniella föremål, föremål som på något vis var kopplade till deras eller någon släktingar barndom, stora möbler eller riktigt små lätt undanstopade föremål. Informanterna pekade också ut skrymmande och svårhanterliga släktföremål. Den gemensamma näm-

naren för släktföremålen var att deras värde uppkom och förstärktes av berättelser kopplade till släktföremålet. Också kännedom om bruket och dess tidigare användare var viktig i definitionen av släktföremålen. Föremålen upprätthåller, normaliserar och reproducerar inte bara minnen utan även bilder av slakten.

Släktföremål kan analyseras som symboler för slakten men också som konkreta förkroppsliganden av slakten. Bruket av släktföremål varierar och det gäller för varje förvaltare att själv besluta vilka föremål som används, hur de används och när. Sådana föremål som inte rör vid individen avyttras eller stoppas undan.

¹ Denna artikel baserar sig på den forskning och analys som gjordes för pro gradu-avhandlingen *Släktens närvaro i hemmet – en etnologisk studie om släktföremål, hem och släktbild i Jakobstad 2014* (Edfelt 2014).

² Informanterna är fem stycken, fyra kvinnor och en man och deras ålder 24 till 56 år. Avhandlingen innehåller en noggrannare presentation av informanterna (Edfelt 2014: 34–38). Jag valde att fokusera på kvalitativa intervjuer, det vill säga långa och få intervjuer istället för en stor mängd informanter men kortare intervjuer. Här vill jag påpeka att fler informanter möjligen skulle ge en större bredd åt resultatet men inte vara avgörande för frågeställningen vars syfte var att nå ett ramverk för släktföremålsproblematiken.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Åbo, Åbo Akademi

Kulturhistoriska arkivet Cultura, Kivå ljudbandsarkivet

L2005 – L2009: Intervjuer gjorda av Jeanette Edfelt mars 2014

Etnologi

Edfelt, Jeanette, 2014. *Släktens närvaro i hemmet - en etnologisk studie om släktföremål, hem och släktbild i Jakobstad 2014*. Opublicerad pro gradu-avhandling.

Jakobstad, I författarens ägo

Fältdagbok, anteckningar gjorda av Jeanette Edfelt.

LITTERATUR

Appadurai, Arjun, 1986, "Introduction: commodities and the politics of value" i *The social Life of Things. Commodities in a cultural Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, s.3–63.

Baudrillard, Jean, 2005. *The system of objects*. Verso, London.

Clarke, Alison J., 2001, "The Aesthetics of Social Aspiration" i *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*. ed. Daniel Miller. Berg Publishers, Oxford. s. 23–45.

Hecht, Anat, 2001, "Home Sweet Home: Tangible Memories of an Uprooted Childhood" i *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*. ed. Daniel Miller. Berg Publishers, Oxford. s. 123–145.

Knoll, Thomas & Witt, Ann-Katrin red., 2011, "Inledning" i *Tillbaka till framtiden – familjens betydelse för individens livsval*. Studentlitteratur, Lund. s. 9–34.

Levitt, Peggy & Glick Schiller, Nina, 2004, "Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Per-

spective on Society" i *International Migration Review* 38(3). s. 1002–1039.

Marcoux, Jean-Sébastien, 2001, "The Refurbishment of Memory" i *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*. ed. Daniel Miller. Berg Publishers, Oxford. s. 69–86.

Miller, Daniel, 2001, "Behind Closed Doors" i *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*. ed. Daniel Miller. Berg Publishers, Oxford. s. 1–19.

Petridou, Elia, 2001, "The Taste of Home" i *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*. ed. Daniel Miller. Berg Publishers, Oxford. s. 87–104.

Povrzanovic Fyrkman, Maja, 2010, "Diversity and similarity beyond ethnicity: migrants' material practices". (online) På: <http://www.sens-public.org/spip.php?article780&lang=fr> (9.5.2015)

Radley, Alan, 1990, "Artefacts, Memory and a Sense of the Past" i *Collective remembering*. ed. Middleton, David & Derek Edwards. Sage, London. s. 46–59.

SUMMARY

About family heirlooms and artefacts – What are they and how are they valued?

This article is based on the research and analysis which was done for my master's thesis *Släktens närvaro i hemmet – en etnologisk studie om släktföremål, hem och släktbild i Jakobstad 2014* (Edfelt 2014). The empiric data was collected in Jakobstad, Ostrobothnia Finland, in spring 2014 and consists of five interviews. Added to this data, I conducted participating observations and made field journal notes. The theme of the thesis was family heirlooms and artefacts in homes, in other words, objects associated with kin and family. The article presents definitions of family heirlooms and artefacts and the basis on which these objects are valued. Relevant theories concerning research on objects, home, and family have been used to illuminate the article's topic.

Family heirlooms and artefacts are affected by a person's individuality, personal memories, and stories. Personal recognition and a perception of value is the underlying reason why family heirlooms are placed in one's home. The objects presented by the informants, who stem from worker and peasant families, can be divided into at least five categories. First, there were the everyday objects and

handmade objects. Secondly, most informants had some sort of ceremonial objects that were called family heirlooms. Thirdly, there were objects somewhat connected to their own or some relative's childhood. Fourthly, all the informants had a family heirloom that consisted of a large piece of furniture. Fifthly, some of the items the informants indicated were bulky and awkward, but found in the home because of their value as family heirlooms. The common denominator for all of these artefacts was that their significance was founded on and strengthened by stories and anecdotes connected to the object and knowledge of its use and former users. Family heirlooms and artefacts aid individuals to form a family identity and an emotional connection to the family. At the same time, the objects maintain, normalize, and reproduce memories and images of relatives. Family heirlooms feature as identity markers and create coherence in homes. They can be analyzed as symbols but also as incarnations of a relative/kin. The use of family heirlooms varies, and it is up to each keeper to decide which objects will be used, how they are used, and when. Family artefacts which lack any emotional connection to the individual are often put away or disposed of.